

PRECISIONS SOBRE L'EPISCOPOLOGI DE GIRONA DELS SEGLES VIII - X

RAMON ORDEIG I MATA

L'encàrrec de revisar i completar el volum V de *Catalunya carolíngia*, obra fundada per Ramon d'Abadal i dirigida per Josep M. Font i Rius i Anscari M. Mundó, dedicat a *Els comtats de Girona, Besalú, Empúries i Peralada* i preparat per Santiago Sobrequés, Sebastià Riera i Manuel Rovira,¹ m'ha obligat a replantejar l'episcopologi gironí dels segles VIII-X. Els episcopologis publicats darrerament per A. Pladevall,² G. Roura³ i J. M. Marquès,⁴ partint del que elaborà J. Villanueva,⁵ atribueixen als esmentats segles els bisbes i els anys compresos en el quadre de la pàgina següent.

Com es pot comprovar amb un repàs d'aquestes quatre llistes, hi ha discordances entre elles sobre alguns dels bisbes inclosos o exclosos i sobre els anys d'alguns pontificats. També hi ha discordances amb les dades ofertes per la documentació aplegada en l'esmentat volum de *Catalunya carolíngia* —en citaré els números darrere l'abreviatura doc.—, un cop fixades les dates dels documents i descartades les aportacions dels falsos.

¹ Publicat a Barcelona, per l'Institut d'Estudis Catalans, el novembre de 2003.

² A. PLADEVALL, «Episcopologi de Girona», dins *Història de l'Església a Catalunya*, Barcelona, 1989, pp. 214-217, esp. p. 215.

³ G. ROURA, «Episcopologi de Girona. Segles VI-XII», dins *Catalunya Romànica*, vol. V, Barcelona, 1991, p. 30.

⁴ J. M. MARQUÈS, «Girona, bisbat de», dins *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, vol. II, Barcelona, 2000, pp. 282-285, esp. p. 284.

⁵ J. VILLANUEVA, «Catálogo de los Obispos de Gerona», dins *Viage literario a las Iglesias de España*, Madrid - València, 1803-1852, tom XIII, pp. 1-220, esp. pp. 10-90.

<i>Villanueva</i> 1850	<i>Pladevall</i> 1989	<i>Roura</i> 1991	<i>Marquès</i> 2000
Adaulfo (788)	Ataülf (778-788)	Adaülf (785-815)	Ataülf (778-788)
Walarico (a. 818)	Valaric (816-817)	Valaric (816-834)	Valaric (816-817)
Nifridio (818)	Nifrid (818)		Nifridi (818)
Wimer (834)	Guimer (834)	Guimar (834-843)	Guimer (834)
Godmaro (841-850)	Gundemar (841-850)	Godmar I (844-850)	Gotmar I (841-850)
Elias (ca. 853?)		Elies (a. 870)	
Seniofredo (858)	Sunifred (858)		Sunifred (858)
Theotario (875-886)	Teuter (870-887)	Teuter (870-887)	Teuter (870-888)
	Ermemir (889-890)*		
	Elies		
Servus Dei (886-906)	Servusdei (887-906)	Servusdei (886-906)	Servus Dei (888-907)
Wigo (907-936)	Guiu (907-936)	Vigó (907-936)	Guiu (907-936)
Seniofredo (a. 943)	Seniofré (944)		Seniofré (944)
Gotmaro (943-951)	Gotmar (944-954)		Gotmar II (944-954)
Arnulfo (954-970)	Arnulf (954-970)	Arnulf I (954-970)	Arnulf (954-970)
Miro (970-984)	Miró (970-984)	Miró II (970-984)	Miró (970-984)
Gotmaro (985-993)	Gotmar (985-993)	Gotmar II (985-993)	Gotmar III (985-993)
Oton (995-1010)	Ot (995-1010)	Odó (995-1010)	Ot (1995-1010)
	* intrús		

A continuació ofereixo la relació de bisbes de Girona que se'n desprèn, amb els noms en català que se'ls ha donat i les dates dels respectius pontificats o dels documents en què apareixen actuant. En alguns casos confrontaré les dades documentals amb les notes necrològiques contingudes en el martirologi gironí del segle x^e i les inscripcions funeràries episcopals que es conserven.

GUALARIC (ca. 800 - 817). — En un judici celebrat a Borrassà el 15 de desembre de 817, l'advocat del bisbe Gualaric presentà vuit testimonis que juraren haver vist com temps enrere el comte palatí Ragonfred havia investit l'esmentat bisbe Gualaric i l'església de Sant Feliu de Girona amb la vila de Bàscara (doc. 7), fet que sembla poder-se situar vers l'any 800 (doc. 1). Sabem

* J. VILLANUEVA, *Viage* (o. c.), tom XII, ap. XXVIIbis, pp. 288-294; G. ROURA, «Martyrologium Adonis: notes necrològiques marginals», dins *Miscel·lània Litúrgica Catalana* (Barcelona), VI (1995), pp. 157-164.

també que, en una data desconeguda, probablement entre els anys 800 i 817, consagrà l'església d'Ultramort (doc. 8). És possible que el seu pontificat s'allargués fins més enllà del 830, car no coneixem cap altre bisbe fins Guimerà, elegit l'any 834, però la pobresa documental d'aquestes anyades no permet de confirmar-ho.

GUIMERÀ (834 – ca. 840). — El 2 de desembre de 834 l'emperador Lluís el Piadós concedí un precepte a la seu de Girona a precs del bisbe Guimerà (doc. 14). Aquest, l'estiu següent, fou investit amb el bisbat gironí, el qual abraçava els comtats de Girona, Besalú, Empúries i Peralada. Per això el comte Bernat li donà possessió, a la ciutat de Girona, de la jurisdicció eclesiàstica dels comtats de Girona i Besalú, alhora que el comte Sunyer li'n donà, a la ciutat d'Empúries, dels comtats d'Empúries i Peralada (doc. 15). Cal deduir, doncs, que el precepte imperial fou obtingut per Guimerà juntament amb el seu nomenament de bisbe de Girona. Com que els comtes Bernat de Septimània i Sunyer d'Empúries coincidiren en els seus governs des del juny de 835, la presa de possessió episcopal degué tenir lloc l'estiu d'aquest any.

El 21 d'agost de l'any 842 uns testimonis declaraven: «Vidimus atque presentes fuimus quando venit Wimar quondam episcopus, qui fuit antecessor predicti Gondimarii episcopi, ad Gerunda civitate cum gratia domni Lodovici imperatoris bone memorie, et sic recepit pleniter ipso episcopatu Gerundense necnon Bisildunense, Impuritanense et Petralatense» (doc. 20). El bisbe Guimerà, doncs, ja era mort i havia estat succeït per Gotmar.

GOTMAR I (841 - 850). — En efecte, el 2 de setembre de 841 el bisbe de Girona ja era Gotmar (doc. 18). Ho era encara el 22 de gener de 850, en què un tribunal li confirmà, en la seva qualitat de bisbe de Girona, la possessió d'uns béns que l'església de Sant Feliu de Girona havia obtingut a la vil·la Fonteta, situada dins l'actual terme de Vulpellac, per mitjà d'un precepte reial (doc. 30).

ELIES (853). — Un document del 15 d'abril de 893 afirma que un bisbe anomenat Elies fou el successor del bisbe Gotmar i el predecessor dels bisbes Teuter i Serfdedéu: «Et tenuit hoc Gondemarus episcopus per vocem Sancte Marie virginis, que est sita infra muros Gerunda civitate, et Sancti Felicis, martiris Christi, qui est fundatus ante portas Gerunda civitate, et postea tenuit hoc Helias condam episcopus similiter per ipsa voce, deinde tenuit hoc simi-

liter quondam Teotarius episcopus per ipsa voce, et quando conquesivit Servusdei episcopus ipsum episcopatum et conquesivit ipsa iamdicta villa cum suos villarunculos, confines et termines suos sicut superius resonat, sicut et alii episcopi hoc tenuerunt» (doc. 84).

Segons una notícia reportada per Villanueva, Elies actuava com a bisbe l'11 de juny de 853.⁷ Sembla que fou pels volts d'aquest any que presidí un judici sobre la propietat d'un palau situat a la vall d'Anglès (doc. 31).

TEUTER (874 - +888). — El successor d'Elies fou, segons l'esmentat document de l'any 893, el bisbe Teuter. Aquest no apareix documentat fins a l'estiu de 874, en què participà en el concili que es reuní al palau d'Attigny, en presència del rei Carles el Calb (doc. 42).

Per l'agost de l'any 885 es trobava greument malalt (doc. 59), però és documentat en vida encara el 24 de novembre de 888 (doc. 65). Devia morir al cap de molt poc temps car el seu successor ja actuava, com veurem, el 15 de desembre del mateix any.

SERFDEDÉU (888 - +906). — Devia ser elegit entre el 25 de novembre i el 14 de desembre de 888. Es conserva el text de la carta, sense data, que els canonges gironins adreçaren a l'arquebisbe de Narbona Teudard per informarlo de l'elecció i sol·licitar la seva aprovació i la de tots els bisbes de la Septimània, així com l'acceptació de l'elegit (doc. 66). El 15 de desembre de 888 el bisbe Serfdedéu venia a Agilbert, bisbe de Besiers, els béns que havia heretat dels seus pares en el suburbi d'aquesta ciutat (doc. 67). Això aclareix que quan en la carta es notificà a l'arquebisbe que l'elegit era un sacerdot «terre prefate natum et nutritum» es feia referència a la Septimània, esmentada poc abans. La venda la devia fer tan bon punt hagué acceptat l'elecció, abans d'abandonar Besiers per passar a residir a Girona. L'1 de març de l'any següent, 889, ja recorria el bisbat en visita pastoral i, concretament, visitava els monjos de Banyoles (doc. 68).

L'última actuació documentada del bisbe Serfdedéu és la seva assistència al concili celebrat a Barcelona entre els mesos de gener i juliol de 906 (docs. 120 i 121). Morí al cap de poc, el 17 d'agost del mateix any, segons que es llegeix en la lauda sepulcral que es conserva en el presbiteri de l'església de

⁷ J. VILLANUEVA, *Viage* (o. c.), tom XIII, p. 20.

Sant Feliu de Girona.⁸ Aquesta inscripció, malgrat semblar contemporània a la defunció del bisbe Serfddedéu, presenta una equivocació en comptar els anys del seu pontificat perquè diu que fou bisbe durant quinze anys, cosa que porta només a l'any 891, en comptes del 888.

GUIGÓ (908 - 939). — Aquest bisbe fou entronitzat a l'església de Sant Feliu de Girona el 20 de novembre de 908, segons que testimonia l'acta original conservada a Girona, en la qual consta que havia estat nodrit en el palau reial i que havia estat presentat per a bisbe per l'aula règia (doc. 127). Segons l'acta, eren presents a Girona l'arquebisbe Arnust de Narbona i els bisbes Nantigís d'Urgell i Toderic de Barcelona, cosa que indueix a creure que foren els tres bisbes que li conferiren l'ordenació episcopal, probablement aquell mateix dia. Així sembla corroborar-ho la frase «tam ab ipso archiepiscopo quam a ceteris ad episcopalem infulam in Gerundana aecclesia consecratum» que es llegeix en el mateix document.

És veritat que la signatura de Guigó («Wigo, sanctae Gerundensis ecclesiae») apareix al capdavant del decret del concili de Sant Tiberi de l'any 907 (doc. 124), en substitució de la signatura del bisbe Serfddedéu del concili de l'any 906, però la hi devia estampar com a bisbe electe —de fet no s'intitula ni bisbe ni electe— o bé la hi devia afegir l'any 908.

Guigó heretà del seu nebot Dadilà uns béns immobles en el pagus d'Arle, els quals lliurà a la seu episcopal d'Arle el 23 de març de 926 (doc. 200bis). Això fa pensar que devia ser oriünd del pagus esmentat.

El bisbe Guigó actuava encara el 18 de gener de 939 (doc. 248). És l'última vegada que apareix en la documentació conservada.

SUNIFRED (ca. 940 - 943). — El 16 d'abril de 945 el comte Sunyer de Barcelona i Girona donà a la catedral gironina un alou que tenia al comtat de Girona, a Sant Martí de Calonge, i que havia comprat al bisbe Sunifred, llavors ja difunt (doc. 265). En el document de donació no es diu d'on era bisbe, però cal deduir que ho havia estat de Girona tant per la ubicació de l'alou com per no existir cap bisbe Sunifred a les altres seus episcopals de Catalunya. El seu pontificat només pot encabir-se entre els de Guigó i Gotmar, vers 940-943. Precisament la brevetat del seu pontificat explica que no aparegui en cap

⁸ J. VILLANUEVA, *Viage* (o. c.), tom XIII, p. 38. En publica la fotografia G. ROURA, *Girona carolíngia (del 785 a l'any 1000)*, Girona, 1988, p. 56

dels pocs documents d'aquests anys referents als comtats que abraçava el seu bisbat.

La seva existència queda confirmada pel necrologi gironí del segle X en esmentar la defunció d'un bisbe anomenat Sunifred el 5 de setembre d'un any no precisat.⁹ D'altra banda, un bisbe anomenat Sunifred apareix en la falsa dotàlia de Riudaura del 24 de setembre de 850 (apèndix, doc. I).

GOTMAR II (944 - 951). — Abat de Sant Cugat del Vallès,¹⁰ fou elegit bisbe de Girona cap al mes de juny de 944. Se l'anomena bisbe electe de Girona en l'elecció d'Hildesind, fill de Tassi, com a abat de Sant Pere de Rodes feta llavors (doc. 260). En un precepte reial atorgat el 7 de juliol de 944 apareix com a bisbe de Girona, ja sense el qualificatiu d'electe (doc. 261).

El 31 de gener de 951 consagrà l'església de Santa Coloma de Farners (doc. 291). És l'última dada sobre ell, però és possible que el seu pontificat s'allargués fins a l'any 954, en què fou elegit bisbe Arnulf. En el martirologi gironí del segle X es llegeix que un 16 de maig morí un bisbe anomenat Gotmar.¹¹ No sembla pas possible que es faci referència a Gotmar I perquè el primer bisbe inclòs en el martirologi fou Sunifred, sense que hi aparegui cap dels seus bisbes antecessors. Tampoc no pot referir-se, com veurem, a Gotmar III. S'ha de tractar, doncs, de la data de defunció de Gotmar II.

ARNULF (954 - +970). — Era abat del monestir de Ripoll. Una nota necrològica continguda en el martirologi gironí del segle x diu que morí el 17 d'abril de 970 i que havia regit l'església de Girona durant quinze anys, set mesos i disset dies. El text de la nota necrològica diu així: «XV kalendas maii. Eodem die obitum Arnulphi illustrissimi [Gerundensis] episcopi, anno Domini DCCCC^{orum} LXX, qui rexit ecclesiam annis XV, mensibus VII, diebus X et VII, et anno XV° quod sumsit Lotharius rex Francorum exordium, amen».¹² Per

⁹ G. ROURA, «Martyrologium» (o. c.), p. 162.

¹⁰ A. M. MUNDÓ, «Els abats Barceló i Gotmar de Sant Cugat del Vallès», dins *Miscel·lània d'homenatge a Miquel Coll i Alentorn en el seu vuitantè aniversari*, Barcelona, 1984, pp. 155-165.

¹¹ G. ROURA, «Martyrologium» (o. c.), p. 161.

¹² Nota transcrita directament del còdex del *Martyrologium Adonis* de l'Arxiu Capitular de Girona, f. 33v. Publicada anteriorment per J. VILLANUEVA, *Viage* (o. c.), tom XII, p. 290, i G. ROURA, «Martyrologium» (o. c.), p. 160. En aquesta última edició s'omet la menció dels mesos i, en comptes de disset dies, en posa divuit.

tant, havia iniciat el seu pontificat el dia 1 de setembre de l'any 954, tal com deduí Villanueva.

L'any 1968 es trobà prop de la catedral gironina una inscripció, mutilada del costat esquerre, esculpida segurament el segle XI, amb un text molt semblant al del martirologi. Jaume Marquès restituí el text de la inscripció així: «[An]no Dominice Incarnacionis DCCCCLXXVI, [XV kalen]das madii, sic obiit Arnulphus illus[trissimus] episcopus, qui rexit presentem ecclesiam [per annos XXI], menses VII, dies XVII».¹³ Amb això s'allargaria el seu pontificat fins a l'any 976, cosa totalment impossible car, com veurem tot seguit, l'any 970 es procedí a l'elecció d'un successor del bisbe Arnulf, no admesa per anticànònica, i per l'abril de 971 ja era bisbe Miró Bonfill. Com que el començament de la segona línia és mutilat, Morera proposà de llegir «[An]no Dominice Incarnacionis DCCCCLXX, VI [feria, XV kalen]das madii, ... », amb el supòsit que el 17 d'abril de 970 s'escaigué en divendres.¹⁴ Si es consulta, però, un calendari perpetu, es pot comprovar que aquest dia s'escaigué en diumenge.¹⁵ Cal deduir, doncs, que el gravador de la inscripció del segle XI, o aquell que li dictà el text, s'equivocà.¹⁶

La primera actuació documentada del bisbe Arnulf data del 26 de desembre de 955 (doc. 313). L'última, del 27 de maig de 969 (doc. 401). Se l'esmenta com a difunt en la carta tramesa al papa Joan XIII per l'abat Cesari de Santa Cecília de Montserrat, probablement entre maig i desembre de 970 (doc. 405).

Com a successor d'Arnulf fou elegit i consagrat bisbe un neòfit, però l'elecció i la consagració foren declarades il·lícites pel papa Joan XIII, el qual el gener de 971 nomenà provisor i governador de la seu gironina el nou arquebisbe de Vic, Ató (doc. 407).¹⁷ Alguns autors han cregut, inexplicablement, que

¹³ J. MARQUÈS, «Hallazgos arqueológicos en la Catedral», dins *Revista de Girona* (Girona), núm. 44 (1968), pp. 3-8. Reproducció fotogràfica de la làpida: G. ROURA, *Girona carolíngia* (o. c.), p. 61.

¹⁴ J. MORERA, «Apreciaciones sobre la muerte del prelado Arnulfo, abad de Ripoll y obispo de Girona», dins *Analecta Sacra Tarraconensia* (Barcelona), núm. 45 (1972), pp. 131-136.

¹⁵ A. CAPPELLI, *Cronología, Cronografía e Calendario Perpetuo dal principio dell'era cristiana ai nostri giorni*, Milà, 1969, p. 46.

¹⁶ A. PLADEVALL, «Arnulf, abat de Ripoll i bisbe de Girona», dins *Revista de Girona* (Girona), núm. 83 (1978), pp. 149-155, nota 16.

¹⁷ J. MORERA, «Del bisbe desconegut al bisbe egregi (Un capítol de l'Episcopologi de Girona)», dins *Miscelánea Excmo. Doctor José Morera en su Octogésimo Aniversario*, Sant Cugat del Vallès, 1967, pp. 149-154.

el neòfit era Miró Bonfill,¹⁸ documentat com a bisbe de Girona des de l'any 971. La paraula *neofitus* la trobem definida en la mateixa butlla de Joan XIII, segons paraules del papa sant Gregori: «Neofitus habendus est qui repente in religionis habitu plantatus ad ambiendos honores sacros inrepserit» (doc. 407). Aquest no era, precisament, el cas de Miró Bonfill, el qual des de jove era clergue de l'església gironina, primer amb el grau de sotsdiaca, ja l'any 938,¹⁹ i després amb el de diaca o levita. No tindria cap sentit ni que se'l qualificués de neòfit l'any 971 ni que, malgrat la derogació papal de la seva elecció, continués reconegut per tothom, fins i tot pel papa Benet VII els anys 979 i 981 (docs. 455 i 469), com a bisbe legítim de Girona fins a la seva mort, l'any 984.

MIRÓ (971 - +984). — L'antic levita Miró, anomenat Bonfill, comte de Besalú,²⁰ actuava ja com a bisbe de Girona el 20 d'abril de 971 (docs. 409 i 410). La seva actuació en un judici relatiu al monestir de Sant Benet de Bages, datat l'1 de gener de l'any dissetè del regnat de Lotari, no pot correspondre a l'any 971 sinó al 972 (doc. 413).²¹

Consta difunt el 18 de febrer de 984, en què els seus marmessors executaren les seves darreres voluntats en allò que feia referència al llegat destinat al monestir de Cuixà (doc. 491). Segons Bofarull, havia mort el 22 de gener anterior.²² Així constava en el necrologi de Ripoll del segle XII.²³ Aquesta dada no concorda exactament amb la del necrologi gironí, el qual situa el seu òbit el 24 de gener de 984: «VIII kalendas februarii. [Eodem] die

¹⁸ Per exemple R. MARTÍ, «Delà, Cesari i Ató, primers arquebisbes dels comtes-prínceps de Barcelona (951-953 / 981)», dins *I Congrés d'història de l'Església catalana des dels orígens fins ara*, Solsona, 1993, vol. I, pp. 369-386, esp. p. 378 («neòfit que no pot ser altre que Miró Bonfill»).

¹⁹ R. ORDEIG, *Els comtats d'Osona i Manresa*, dins *Catalunya carolíngia*, vol. IV, Barcelona, 1999, núm. 446, p. 369.

²⁰ J. M. SALRACH, «El bisbe-comte Miró Bonfill i la seva obra de fundació i dotació de monestirs», dins *II Col·loqui d'Història del Monaquisme Català, Sant Joan de les Abadesses, 1970*, vol. II (Poblet, 1974), pp. 57-81.

²¹ En un regest del segle XV de Sant Joan de les Abadesses, corresponent a un document de l'any dotzè de Lotari (965-966), s'esmenta una venda feta «Mironi episcopo» (R. ORDEIG, *Els comtats d'Osona i Manresa* (o. c.), núm. 990). El qualificatiu de bisbe ha de ser un afegit del regestador.

²² P. DE BOFARULL, *Los condes de Barcelona vindicados*, Barcelona, 1836, vol. I, p. 97.

²³ E. JUNYENT, «El necrologi del monestir de Ripoll», dins *Estudis d'història i art (Segles IX-XX)*, Vic, 2001, p. 294.

obiit Miro, [Ge]rundensis ecclesie [episcopus], era MXXII^a, [anno] Dominice [Incarnatio]nis DCCCCLXXXIII». ²⁴ Fou sepultat en el monestir de Ripoll, tal com havia disposat en el seu testament, dictat el 22 de febrer de 979 (doc. 453), segons que confirma l'epitafi inclòs en el poema *Disticha epitaphia comitum Rivipullo quiescentium*, compost per l'abat Oliba abans de 1018. ²⁵

GOTMAR III (985 - 994). — Actuava com a bisbe de Girona el 2 de juny de 985 (doc. 498). Devia haver estat elegit l'any anterior, arran de la defunció del bisbe Miró.

El 7 de setembre de 994 el bisbe Gotmar, juntament amb els seus canonges, féu una permuta (doc. 554). Fou després d'aquesta data, amb molta probabilitat, que signà el testament del bisbe Vives de Barcelona, per impossibilitat del testador, el qual morí el gener de 995 (doc. 559). El bisbe Gotmar, però, devia morir pocs dies abans que el bisbe barceloní perquè a finals d'aquell mes de gener ja actuava el seu successor Odó.

La seva defunció no fou registrada en l'antic necrologi gironí, com tampoc no s'hi troba la del seu successor. ²⁶ Ja hem dit que hi consta la defunció, un 16 de maig, d'un bisbe Gotmar, el qual s'ha d'identificar probablement amb Gotmar II.

ODÓ (995 - +1010). — Abat de Sant Cugat del Vallès, devia ser elegit bisbe de Girona a finals de l'any 994 o els primers dies de gener de 995. El 28 de gener d'aquest darrer any ja apareix esmentat com a bisbe i abat (doc. 558).

El seu pontificat durà fins l'any 1010, en què morí de resultes de les greus ferides rebudes en el transcurs de la batalla de Còrdova. ²⁷ Així ho consigna l'epitafi del seu sepulcre, en el monestir de Sant Cugat, el qual afegeix que morí el dia 1 de setembre. ²⁸ També dóna aquesta data el

²⁴ Arxiu Capitular de Girona, *Martyrologium Adonis*, f. 16v.

²⁵ E. JUNYENT, *Diplomatari i escrits literaris de l'abat i bisbe Oliba*, Barcelona, 1992, text 2, p. 305.

²⁶ Almenys no apareixen en J. VILLANUEVA, *Viage* (o. c.), tom XII, ap. XXVIIbis, ni en G. ROURA, «Martyrologium» (o. c.).

²⁷ S. SOBREQÜÉS, *Els grans comtes de Barcelona*, Barcelona, 1970, pp. 20-23.

²⁸ J. VILLANUEVA, *Viage* (o. c.), tom XIII, p. 89.

necrologi de Sant Cugat, bé que en ell només se li dona el títol d'abat.²⁹

En la relació anterior no hi ha alguns personatges que els autors abans esmentats i altres havien considerat bisbes de Girona. Vegem les identitats dels personatges exclosos i les raons de llur exclusió.

ADAÜLF (788). — En l'episcopologi de Villanueva hi consta un bisbe Adaülf el 788 perquè en les actes del concili de Narbona que alguns autors daten l'any esmentat, bé que altres retarden fins al 791,³⁰ hi ha la subscripció d'«Aduulfus, Ierundensis episcopus». Es tracta, però, d'unes actes espúries, segons que les qualificà ja el 1908 Werminghoff, editor de les actes conciliars carolíngies.³¹ Ramon d'Abadal les qualificà «d'una invenció, de cap a peus, feta a la darrerria del segle XI».³² Així, doncs, és difícil d'acceptar que tots els noms dels bisbes subscriptors de les actes puguin ser autèntics.³³

NEBRIDI (817). — El bisbe Nebridi, segons Villanueva, l'any 818 ja havia succeït el bisbe Gualaric. Tragué la notícia d'un document del 15 de desembre de 817, on apareixen actuant en un judici els advocats del bisbe Gualaric i els *missi* imperials Nebridi i Cristià, bisbes (doc. 7). En les còpies del document incloses en el *Cartoral de Carlemany* (s. XIII) i en el *Llibre Verd* (s. XIV), després del nom del bisbe Nebridi s'havia afegit el mot «Gerundensis», de manera que quedà així: «Nifridius, Gerundensis episcopus». No es tractava, però, de cap bisbe de Girona sinó de l'arquebisbe Nebridi de Narbona, *missus* imperial juntament amb el bisbe Cristià de Nîmes. El que era realment bisbe de

²⁹ J. RIUS I SERRA, «El necrologi de San Cugat», dins *Miscelánea Mons. José Rius Serra*, tom II, Sant Cugat del Vallès, 1965, pp. 737-786, esp. p. 771.

³⁰ E. GRIFFE, *Histoire religieuse des anciens pays de l'Aude*, tom I, París, 1933, pp. 246-251.

³¹ A. WERMINGHOFF, *Concilia aevi karolini*, tom I, part II, dins *Monumenta Germaniae Historica*, Hannover - Leipzig, 1908, pp. 828-831.

³² R. D'ABADAL, *El domini carolíngi a Catalunya*, dins *Catalunya carolíngia*, vol. I, Barcelona, 1986, p. 129, nota 114.

³³ J. M. Marquès reconeix que es tracta d'un «suposat bisbe de Girona» perquè «tant el text del concili com les signatures episcopals són suspectes de falsificació» (*Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, vol. I, Barcelona, 1998, p. 158).

Girona es deia Gualaric, citat més avall en el mateix document.

SUNIFRED (850 o 858). — El bisbe Sunifred apareix en la falsa dotàlia de la cel·la de Riudaura, datada per alguns l'any 850 i per altres el 858 (apèndix, doc. I). Es tracta d'una dotàlia falsificada després de l'any 977, en un temps en què es podia recordar l'existència d'un bisbe gironí anomenat Sunifred, bé que molt més recent del que es pretenia.³⁴

ERMEMIR (889). — El bisbe Ermemir, inclòs per alguns autors en l'episcopologi gironí com a intrús —de fet ho fou d'una part del bisbat gironí—, fou en realitat bisbe d'Empúries en un moment en què s'intentà la recreació del bisbat emporità.³⁵ Apareix documentat el juny de 889 en dos preceptes que el rei Odó expedí a Orleans a prec de l'esmentat bisbe Ermemir (docs. 69 i 70). En la butlla adreçada pel papa Romà al bisbe Serfededéu de Girona l'octubre de 897 es fa referència a l'excomunió i expulsió del bisbe Ermemir (doc. 90).

DELÀ (954). — La inclusió d'un suposat arquebisbe Delà o Danlà en l'episcopologi gironí, entre els pontificats de Gotmar II i Arnulf, ha estat proposada recentment per Ramon Martí, el qual basa la seva hipòtesi en un document del 21 de febrer de 954, copiat el segle XIII en el *Llibre Gran de la Sagristia Major de la catedral de Girona*, en què al costat del nom del personatge apareix l'abreviatura «archepc», interpretada per Martí com a «archiepiscopus» (doc. 303).³⁶ Justifica l'assumpció d'aquest títol per part d'un bisbe gironí amb els casos coetanis de l'abat Cesari de Montserrat i del bisbe Ató de Vic, ambdós titulats també arquebisbes, bé que en circumstàncies i legitimitats diferents.³⁷ El cas és, però, que no hi ha cap document ni notícia necrològica

³⁴ R. ORDEIG, *Les dotàlies de les esglésies de Catalunya (segles IX-XII)*, vol. I, Vic, 1993-1994, núm. 6, pp. 22-26.

³⁵ R.-H. BAUTIER, «La prétendue dissidence de l'épiscopat catalan et le faux concile de "Portu" de 887-890», dins *Bulletin Philologique et Historique (jusqu'à 1610)* (París), any 1961 (1963), pp. 477-498, esp. pp. 490-495.

³⁶ R. MARTÍ, «Delà, Cesari i Ató» (o. c.), pp. 369-386.

³⁷ Sobre Cesari, vegeu R. D'ABADAL, «El pseudo-arquebisbe de Tarragona Cesari i les preteses butlles de Santa Cecília», dins *La Paraula Cristiana* (Barcelona), vol. VI-34 (1927), pp. 316-348; reproduït dins *Dels visigots als catalans*, vol. II, Barcelona, 1974, pp. 25-55. Sobre Ató, vegeu R. ORDEIG, «Ató, bisbe i arquebisbe de Vic (957-971), antic arxiprest-ardiaca de Girona», dins *Studia Vicensia* (Vic), vol. I (1989), pp. 61-97.

en què aparegui un bisbe de Girona d'aquest nom. Tampoc no hi ha cap rastre d'un episodi gironí comparable als casos, suficientment documentats, dels arquebisbes Cesari i Ató. Sembla més prudent, doncs, d'acceptar la hipòtesi que el copista del segle XIII, pròdig en errors de transcripció, estraféu l'abreviatura del segle X corresponent al simple títol d'«archipresbiter», compartit per diferents personatges alhora.

Així, doncs, d'acord amb la documentació actualment coneguda, la llista episcopal gironina queda així:

Gualaric (ca. 800 – 817)
Guimerà (834 – 840)
Gotmar I (841 – 850)
Elies (853)
Teuter (874 – 888)
Serfdeu (888 – 906)
Guigó (908 – 939)
Sunifred (ca. 940 – 943)
Gotmar II (944 – 951)
Arnulf (954 – 970)
Miró (971 – 984)
Gotmar III (985 – 994)
Odó (995 – 1010)

Hem comprovat, per tant, que el bisbe Elies (853) resta situat després de Gotmar I i no pas després de Teuter; que cal incloure en l'episcopologi els bisbes Sunifred (ca. 940-943) i Gotmar II (944-951), exclosos per alguns episcopologues; i que es precisin les dates de pontificat d'altres bisbes. També, per últim, que s'han d'excloure de la llista els suposats bisbes gironins Adaülf (788), Nebridi (818), Sunifred I (850 o 858), Ermemir (889-890) i Delà (953-954).